

LA DEFENSA I VALORITZACIÓ DEL DIALECTE A BOLONYA EXEMPLE D'ACTIVISME ECOLINGÜISTA SOBRE EL TERRENY

Daniele Vitali*

“Bolonyès” (bolonyès: *bulgnaiš*, italià: *bolognese*) és el nom que s’empra per al dialecte de Bolonya (bolonyès: *Bulāggna*, italià: *Bologna*), capital de la regió administrativa Emilia-Romanya (bolonyès: *Emēggliā-Rumāgna*, italià: *Emilia-Romagna*), al nord d’Itàlia. Els dialectes del nord d’Itàlia estan desapareixent ràpidament, la qual cosa és una gran pèrdua cultural perquè són tan diferents de la llengua italiana oficial que poden ser considerats com a dialectes no pas de l’italià, sinó d’una altra llengua romànica que no està unificada ni té nom.

Per demostrar aquesta afirmació, prou contundent (però no únicament meva, vegeu Hull 1982 o Salvi 1999, citats a la bibliografia), caracteritzarem el bolonyès amb deu punts, com en el seu dia va fer Jules Ronjat amb els dinou punts que va utilitzar per comparar l’occità amb el francès (set dels punts van resultar oposar l’occità amb el castellà, vuit amb l’italià i fins i tot setze amb el francès).

* Traductor a la Unió Europea. President del Comitè Internacional per a les Llibertats Ètniques.

El present text va aparèixer publicat originalment en esperanto a la revista *Etnismo*, núm. 87, desembre 2010.
Traducció: Hèctor Alòs i Font

RESUM

Sobre la base del bolonyès, es mostra com els dialectes septentrionals d’Itàlia constitueixen una llengua diferenciada de l’italià en el panorama romànic. Tanmateix, aquesta llengua –que està desapareixent ràpidament– no té una norma unificada i ni tan sols nom, en no existir en la consciència de la majoria dels parlants. L’article descriu la presa de consciència de l’autor sobre l’estat del dialecte i la seva evolució personal en el seu estudi. Com a conseqüència d’una sèrie de factors s’ha creat una proposta ortogràfica que ha substituït intents de codificació anteriors. L’evolució dels fets i de les sensibilitats, associats a l’eclosió d’Internet, ha portat a l’organització de cursos on persones de tots els orígens aprenen la llengua. L’autor hipotetitzava el sorgiment d’una “mundialització inclusiva” que afavoreix la sensibilitat per les llengües i parles locals.

RESUMO

Surbaze de la bolonja, montriĝas kiel la nordaj dialektoj de Italio apartan lingvon en la latinida panoramo. Tamen, tiu lingvo, kiu estas rapide malaperanta, ne havas unuecigitan normon kaj eĉ ne havas nomon, ne ekzistante en la konscio de la pli multaj parolantoj. La artikolo priskribas la konsciigon de la aŭtoro pri la stato de la dialekto kaj lian personan evoluon en ĝia studado. Kiel konsekvenco de sinsekvo de faktoroj estis kreita ortografia propono, kiu anstataŭis antaŭajn provojn de kodigo. La evoluo de la okazaĵoj kaj la sentemoj, aldone al la burĝoniĝo de Interreto, portis al la organizado de kursoj, kie homoj el plej diversaj devenoj lernas la lingvon. La aŭtoro hipotezas la aperon de “inkluziva tutmondiĝo” favoranta la sentemon por la lokaj lingvoj kaj dialektoj.

Així doncs, entre diferents trets específics, considerem els deu següents:

1. Caiguda de les vocals finals, excepte -a en els mots femenins: *gât, cavâl* /'ga:t, ka'va:l/ "gat, cavall", com en francès *chat, cheval*, i contràriament a l'italià *gatto, cavallo*, que conserven les vocals finals;
2. Distinció fonològica entre vocals accentuades llargues i curtes: *sâc - sacc* /'sa:k, 'sak/ "sac, sec", *mêl - méll* /'me:l, 'mel/ "mel, mil", *al côr - al còrr* /al'kor, al'kor/ "el cor, ell corre". La distinció en la longitud de les vocals no existeix en italià (*sacco, secco, miele, mille, il cuore, corre*), mentre que en francès no es troba en aquests mots (*sac, sec, miel, mille, le coeur, il court*) i, en general, no forma part de la llengua moderna, encara que antigament es distingia entre *fête* /'fe:t/ "festa" i *faite* /'fet/ "fet (participi femení)";
3. Sonorització de les consonants sor-des del llatí en posició postvocali-ca: *chêvra, saida, fig* /'ke:vra, 'sai-da, 'fi:g/ "cabra, seda, figa". En italià això no succeï (*capra, seta, fico*), amb l'excepció de paraules individuals manllevades als dialectes septentrionals, mentre que en francès el fenomen és habitual (*chèvre, soie, figue* —en el cas de *soie*, la sonorització va anar seguida de la caiguda de la nova consonant sonora, com també va esdevenir-se a *roue* "roda", *fourmie* "formiga", etc.);
4. Caiguda de consonants geminades: *cavâla, arivè* /ka'va:la, ari've:/ "egua, arribada (participi)". L'italià manté consonants geminades (*cavalla, ar-rivato*), mentre que cauen en francès (tot i que s'escriuen, p. ex. *arrivé*);
5. Fonema "n velar" (a partir d'un sistema de vocals nasals que es manté en altres dialectes emiliano-romanyols) que crea oposició amb el fonema "n apical": *pan - pann* /'paŋ, 'pan/ "pa, plomes", i *scaldén - i scaldénn* /iskal'deŋ, iskal'den/ "els escalfadors, ells escalfen". Aquest fonema no existeix en italià; en francès hi ha les vocals nasals;
6. Fricativització d'africades: *zânt, zânt* /'θaŋt, 'ðaŋt/ "cent, persones". Vegeu en francès *cent, gens* /sɑ̃, 'ʒɑ̃/, mentre que l'italià conserva les africades (*cento, gente* /tʃento, 'dʒente/);

7. Transformació dels pronoms personals llatins a pronoms de subjecte obligatoris en la conjugació: *a dégg, et dî, al dîs* /a'deg, et'di:, al'di:z/ "dic, dius, diu", mentre que *mé a dégg, té et dî, lô al dîs* /mea'deg, teet'di:, loal'di:z/ subratllen el subjecte. El francès es comporta de manera semblant (*je dis, tu dis, il dit; moi je dis, toi tu dis, lui il dit*) mentre que l'italià no empra els pronoms personals (*dico, dici, dice*) o els usa emfàticament (*io dico, tu dici, lui dice*);
8. Inversió entre pronoms de subjecte i verbs en les preguntes: *csa déggia?, csa dît?, csa dîsel?* /ksa'degja, ksa'dit:, ksa'di:zel/ "què dic?, què dius?, què diu?" El francès té un comportament semblant (*que dis-je?, que dis-tu?, que dit-il?*), però no l'italià, que simplement canvia l'entonació (*cosa dico?, cosa dici?, cosa dice?*);
9. El plural masculí es forma canviant la vocal accentuada: *ciôd-ciûd, pass-péss, limân-limôn* /tʃo:d-'tʃu:d, 'pas-'pes, li'maŋ-li'moŋ/ "clau-claus, peix-peixos, llimona-llimones". Això no es troba ni en italià, el qual per fer el plural dels mots masculins tan sols canvia -o i -e per -i (*chiodo-chiodi, pesce-pesci, limone-limoni*), ni en francès, on s'afegeix -s (*clou-clous, poisson-poissons, citron-citrons*);
10. Doble negació: *a n dégg brîsa, a n i vâg brîsa* /aŋdeg'bri:za, aŋiva:g'bri:za/ "no dic, no hi vaig". Novament es comporta com el francès (*je ne dis pas, je n'y vais pas*) però no com l'italià, en què la negació té un sol element (*non dico, non ci vado*).

Com es pot veure, cap d'aquests deu trets no es troba en italià, mentre que gairebé tots existeixen en francès. Els trets 7 i 8, tot i que inexistents en italià estàndard, es trobaven també i en part encara es troben en florentí, és a dir, en el dialecte toscà d'on prové l'italià normatiu (Florència, malgrat pertànyer a un model lingüístic ben diferent, es troba a menys de cent quilòmetres de Bolonya i històricament algunes característiques septentrionals van traspasar els Apenins per arrelar a la Toscana). La resta de trets clarament manquen també en florentí.

Si es considera prou convincent l'anterior conjunt d'exemples, es pot constatar que els dialectes septentrionals constitueixen efectivament una llengua diferenciada en el panorama romànic. Aquests dialectes serien els piemontesos, llombards i emiliano-romanyols, els quals Sergio Salvi anomena "padà continu", així com els lígurs i vènets, que s'inclouen segons models una mica menys semblants. A més, Hull considera que també el romanx, el ladí de les Dolomites i el friülès formaven part a l'edat mitjana del mateix diasistema. Tanmateix aquesta llengua no té una norma unificada i ni tan sols nom, en no existir en la consciència de la majoria dels parlants que creuen la llegenda escolar que només l'italià és independent, literari i plenament funcional.

Els únics que donen nom a aquesta llengua són els membres de l'ala etnicista del partit xenòfob d'extrema dreta Lliga Nord (*Lega Nord*). Aquest partit des de l'inici dels anys noranta intenta dividir el Nord del Sud: la seva línia oficial és que el Nord constitueix una nació pròpia, anomenada "Padània" (*Padania*), amb tanmateix massa llengües diferents, de manera que, tot i que independitzada per raons econòmiques, conservaria l'ús de l'italià. Al contrari, l'ala etnicista és conscient de l'existència d'una llengua comú del Nord i prova de donar suport a l'independentisme del conjunt del partit amb arguments lingüístics. Justament és aquesta ala la que, per exemple, va publicar el llibre de Salvi, "malgrat que" aquest autor és toscà (és a dir, no padà) i d'esquerres.

L'apropiació del nom "padà" per a aquesta llengua per part de la Lliga Nord impossibilita als lingüistes de fer-lo servir. Jo mateix tan sols m'atreveixo a definir la meua llengua com a padà en el context esperantista del Comitè Internacional per a les Llibertats Ètniques perquè espero que en el si del moviment esperantista sigui més fàcil aclarir que no tinc cap mena de simpatia per les tesis de la Lliga Nord.

Per totes aquestes raons, emprar aquest terme fora del moviment esperantista i, encara més, a la meua ciutat, Bolonya, capital històrica de l'esquerra d'Europa Occidental, seria catastròfic des del punt de vista estratègic, almenys si es pretén promoure l'"einam per a la defensa i valoració del bolonyès", en què porto treballant des de 1995.

Venint d'una família en què el dialecte bolonyès no va anar més enllà dels avis, el 1994 vaig decidir estudiar el bolonyès com si fos una llengua estrangera. Ja estava acostumat a estudiar idiomes, havent tot just acabat d'estudiar alemany i rus a la universitat. No hi havia, però, ni llibres de text, ni diccionaris moderns (amb l'única excepció, però insuficient, dels excel·lents estudis de Pietro Mainoldi, 1895–1974), ni tampoc se'n feien cursos. Vaig provar de telefonar a una associació local que suposadament defensa la cultura bolonyesa per informar-me de si organitzaven cursos, però van reaccionar a la meua pregunta com si fos una burla. Fins i tot vaig anar al senyor catedràtic de dialectologia de la universitat per preguntar-li si em podia aconsellar com estudiar el bolonyès, però el senyor professor, que escalfa la seva catedràtica poltrona des de fa trenta anys sense produir pràcticament res d'interès, va obrir els ulls com dues taronges sense entendre-hi res del que demanava.

Sabia que hi havia alguns grups de teatre que empraven el dialecte, dos o tres titellaires i una persona que llegeix en públic en bolonyès i escriu llibres sobre ell. Vaig aconseguir de conèixer aquest últim: el seu nom és Luigi Lepri (en bolonyès, Gígén Lívra) i no va sorprendre's gens d'allò que demanava, ans al contrari! Va començar a trobar-se amb mi regularment per contestar les meves muntanyes de preguntes fins que vaig tenir la pensada d'enviar les nostres gravacions a Luciano Canepari, de la universitat de Venècia, especialista en fonètica reconegut mundialment. Tot i que jo era un xitxarello de 24 anys, ràpidament vaig fer amistat amb aquestes dues personalitats imponents i el 1995 va publicar-se un article, escrit conjuntament per Canepari i jo, sobre la pronúncia del bolonyès.

Finalment, entenia millor per què quan un bolonyès parla l'italià se sent la diferència en comparació de la gent d'altres parts d'Itàlia. I també, d'una vegada, vaig descobrir per què si els forasters imiten els bolonyesos, el resultat no resulta convincent. I, sobretot, finalment vaig entendre com funciona ben bé el sistema fonètic bolonyès (per descriure'l fidelment vam crear sis símbols fonètics nous!), quin és el seu sistema fonològic, com comparar el dialecte urbà amb les variants del camp i la muntanya, etc. Canepari sovint parteix de les seves anàlisis fonètiques per proposar una ortografia a diverses llengües i dialectes sense escriptura. Com vam veure que a les formes italianes *campo*, *gamba* /'kampo/, 'gamba/ "camp, cama" corresponen les bolonyeses /'kaɲp, 'gaɲba/, vam escriure consegüentment *canp*, *ganba*. Això resultava especialment entusiasmant perquè em recordava bé que a l'escola primària escrivia *canpo*, *ganba* en italià i la

Més de 120 persones van assistir al curs de l'any 2004, celebrat en un dels teatres de la ciutat. En el curs hi havia gent gran que parlava perfectament en el dialecte, però volien saber-lo escriure; hi havia molts bolonyesos joves que volien aprendre el dialecte que mai havien parlat; venien estudiants d'altres ciutats que volien conèixer millor la cultura tradicional de la ciutat; no faltava la generació intermèdia, que generalment no es troba en les activitats culturals de temps lliure

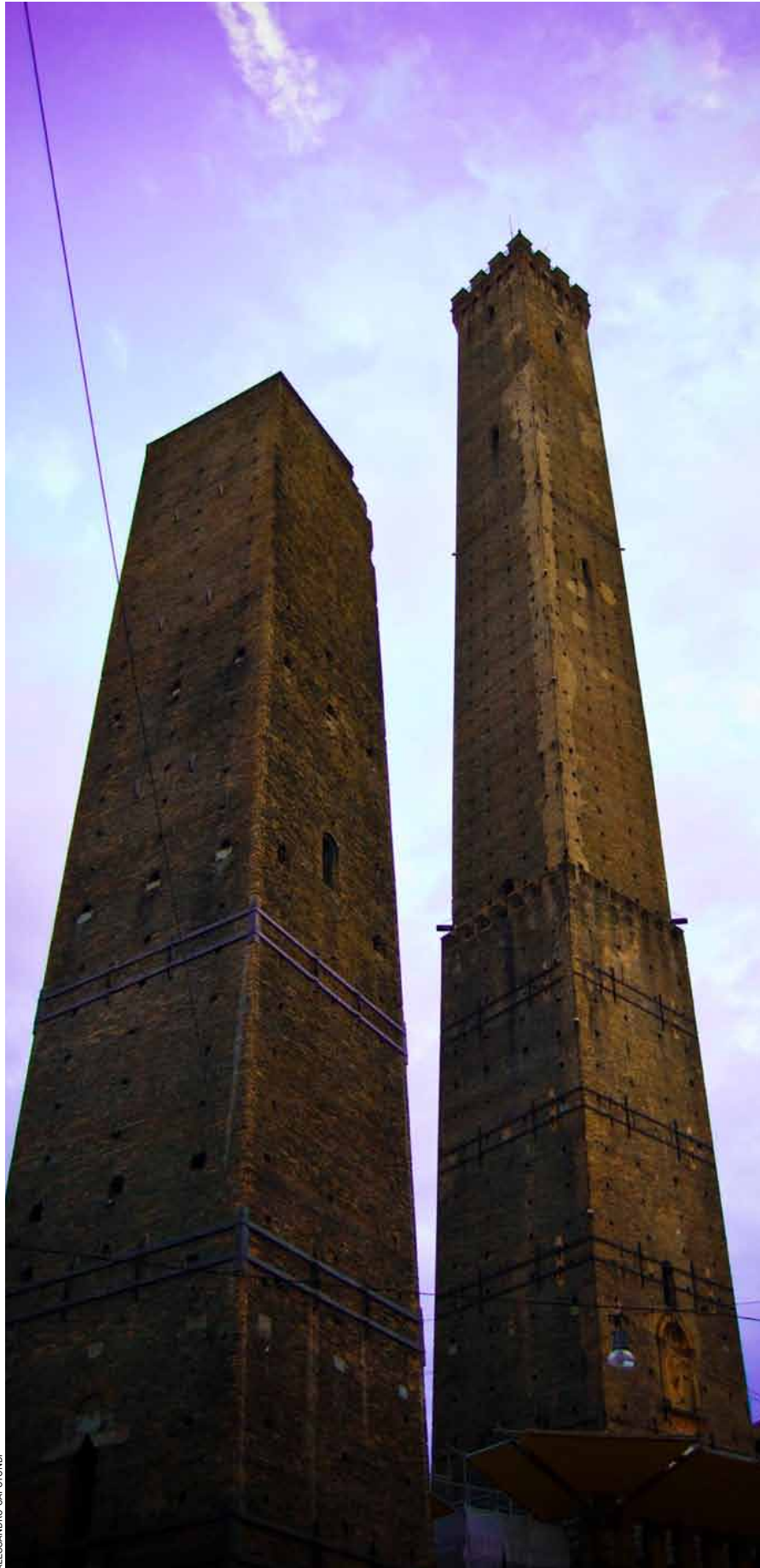
professora va explicar que en italià davant de *p* i *b* sempre s'escriu i es diu *m*: evidentment així es fa en italià normatiu, però al Nord, no pas, i jo, com a nen, vaig protestar: "Però no és veritat, jo dic *n*!".

Menys entusiasmanys em resultaven altres propostes de Canepari que, a parer meu, modificaven una mica excessivament el sistema de Mainoldi. Aquest sistema (simplificació de l'ortografia emprada per estudiosos anteriors) era, tanmateix, l'única que dona una idea correcta de la pronúncia del bolonyès i l'empraven tant el manual com el diccionari de Mainoldi mateix. En el meu cap vaig anomenar aquesta ortografia "lexicogràfica" (és a dir, dels lexicògrafs) i vaig considerar-la com a model en tant que era àmpliament superior a l'ortografia "literària" utilitzada pel comediògraf més important en bolonyès, Alfredo Testoni (1856–1931) i la "popular" de l'estimable, però limitat, especialista Alberto Menarini (1904–1984).

Vaig decidir, per tant, d'emprar el meu propi sistema, que seguia el de Mainoldi arreu on aquest estava motivat fonèticament (també en les ocasions en què vaig reinterpretar fonèticament les seves tries en altres àmbits), però aplicant les propostes de Canepari en els altres casos, com en els de *canp*, *ganba*. Després de traslladar-me a Milà per raons de treball, vaig aplicar aquesta "ortografia nova" a diferents textos curts i vaig descobrir que funcionava.

Es pot constatar que els dialectes septentrionals constitueixen efectivament una llengua diferenciada en el panorama romànic

Aquesta llengua no té una norma unificada i ni tan sols nom, en no existir en la consciència de la majoria de parlants que creuen la llegenda escolar que només l'italià és independent, literari i plenament funcional

ALESSANDRO CAPOTONDI

Aquests textos eren una altra troballa: creia que en bolonyès no hi havia més que obres de teatre i poemes curts, però gràcies a Lepri i al seu programa en una emissora de ràdio local *La butaiga dal dialàtt* ["La botiga del dialecte"], vaig saber que hi ha alguns poetes valuosos, quatre llibres molt bonics amb relats en prosa de Gaetano Marchetti (1907–2010) i tres o quatre cantautors excel·lents, que canten en bolonyès textos realment poètics i inspirats, particularment Quinto Ferrari (1907–1995), Cesare Malservisi (1935–2005) i Fausto Carpani (Fausto Carpàn, n. 1946). Aquests cantautors van renovar la cançó bolonyesa, la qual, com vaig assabentar-me, va néixer al final del segle XIX, gràcies a Carlo Musi (1851–1920), bon autor però dedicat només al cabaret.

Un dia de 1997, regirant llibres en una llibreria de Milà, vaig veure que l'editorial Vallardi, radicada a la capital de la Llombardia però d'àmbit italià, havia començat una "secció dialectal" en la seva sèrie de diccionaris de butxaca. Ja havien aparegut el milanès, el piemontès, el napolità, el friülès (tot i que aquest últim sens dubte és considerat independent de l'italià per la lingüística des de fa un segle) i em va venir al cap la idea de proposar un diccionari bolonyès de butxaca, que utilitzés l'"ortografia nova" i que fos en totes dues direccions (del bolonyès a l'italià, com és tradicional en els diccionaris dialectals, però també de l'italià cap al bolonyès per ajudar els no parlants a tornar a adquirir la competència lingüística).

Després d'aconseguir el suport de Lepri, que va acceptar de ser-ne el coautor, vaig contactar amb l'editor. Començà una dura tasca que vam enllestir al final de 1998, poc després del meu trasllat a Luxemburg. Quan el llibre es va publicar l'estiu de 1999 i vam organitzar-ne la presentació a Bolonya el setembre, vaig pensar que, havent acabat l'estudi del lèxic, ja no sabia com mantenir el contacte cultural amb la meua ciutat natal, que s'anava fent més i més llunyana després de cada nou trasllat meu.

I vaig ensopegar amb la manera: era el moment, en què s'estava generalitzant l'ús d'Internet i encara no s'hi trobava gairebé res sobre el bolonyès. Vet aquí la idea: obriré un lloc web bolonyès, o millor "El Lloc Web Bolonyès" (*Al Sît Bulgnaiš*, <www.bulgnais.com>)! Va engagar-se pocs dies abans de la presentació del diccionari i va servir per fer-ne propaganda, per donar a conèixer l'"ortografia nova" i per mostrar que també el bolonyès és mo-

dern i que té presència a la xarxa. També es va convertir en un bon exercici per al meu domini de la llengua, encara no plenament assolit, perquè tots els textos de presentació —però no els literaris— eren bilingües, en bolonyès i en italià. L'evolució posterior em va sorprendre per la seva rapidesa.

Primerament, Luigi Lepri va decidir adoptar la meua “ortografia nova” no solament per a usos lexicogràfics, sinó també per als seus llibres de divulgació i articles en diaris sobre el dialecte. Tot seguit va prendre la mateixa decisió Fausto Carpani per als fulls que acompanyen els seus cassets i discos compactes, per als diferents llibres amb els textos de les seves cançons i les de Musi, i per al divertidíssim *samizdat* que primer s'anomenava *La Văca Măta* [“La Vaca Boja”] i després *Al Pânt dla Biănn-da* [“El Pont de la Rossa”] (lloc històric de la ciutat; va endegar una campanya per salvar-lo). L’“ortografia nova”, que creia que tan sols s'utilitzaria per al diccionari de butxaca i al lloc web, va anar substituïnt cada vegada més ràpidament les ortografies literària i popular que empraven diferents autors: en homenatge a Mainoldi i als autors anteriors que van emprar els diacrítics necessaris per als seus estudis (Gaspere Ungarelli 1852–1939, August Gaudenzi 1858–1916 i Umberto Trauzzi 1867–1955) vaig rebatejar-la com “ortografia lexicogràfica moderna” i vaig explicar-ne la història en un article que va demanar una revista electrònica sobre llengües romàniques poc esteses (vegeu: <www.romaniaminor.net/ianua/Ianua05/ianua05_08.pdf>).

En segon lloc, *Al Sît Bulgnaiš* ràpidament va tenir moltes visites, entre altres coses gràcies a la competència entre els dos diaris principals de la ciutat: quan l'un escrivia sobre el lloc web, l'altre també ho feia, i a la inversa. Van començar a arribar a la meua bústia electrònica missatges de persones que volien saber més sobre el bolonyès i que feien muntanyes de preguntes. Alguns eren parlants que tenien interessos etimològics, altres eren no parlants que volien tornar a conèixer el bolonyès o conèixer-lo millor (el mateix problema que havia tingut jo anys abans!), altres eren fills d'emigrants amb enyorança del seu lloc d'origen llunyà, i no eren pocs els estrangers que s'havien enamorat de la ciutat i la seva cultura en unes vacances o estades de treball recents.

Algunes d'aquestes persones fins i tot proposaven ajudar i em citava a Bolonya amb elles, a vegades per al cap de dos o tres mesos (perquè jo seguia vivint a Luxemburg). D'aquesta manera vaig conèixer, per exemple, el jove Roberto Serra (Bertén Sèra), amb el parlant àvid de coneixement Amos Lelli (Āmos Lèli)

Luigi Lepri (esquerra), Daniele Vitali (centre) i Amos Lelli presenten el Gran Dictionari Bolonyès

i amb el poeta dialectal modernista Sandro Sermenghi (Sandrén Sarmäng). Gràcies a l'ajuda de Serra, va tornar a començar la gravació de parlants dialectals de molta edat, no solament a la província de Bolonya, sinó a tota la regió d'Emília-Romanya i voltants: després de constatar que els catedràtics habitualment no saben de què parlen i només publiquen refregits d'antics prejudicis (com que “el dialecte de Pavia, tot i que administrativament de Llombardia, és de tipus emilià”, evidentment sense haver escoltat mai fins a quin punt el parlar de Pavia s'assembla al de Milà!) o constatacions sociolingüístiques banals (com que “els dialectes desapareixen per la influència cada vegada més gran de l'italià”: quina novetat sorprenent!), vam decidir de recopilar com més material *autèntic* millor, per poder algun dia arribar a produir un mapa dialectal de la nostra regió.

Aquest estudi de dialectes pròxims, però no idèntics, també ens va ajudar a entendre millor algunes característiques del bolonyès, de manera que vaig començar a escriure'n una gramàtica. Això culminaria el meu estudi, que, després de la fonètica i el lèxic, podia finalment endinsar-se en la morfologia i la sintaxi.

I, novament, els fets es van succeir més ràpidament que no es podia esperar: el 2002 diferents joves van escriure al *Sît* per demanar on es podia aprendre el bolonyès! Gràcies a l'empresari teatral Aldo Jani, que va posar a la nostra disposició tot un teatre, vam organitzar el primer curs de bolonyès. El professor

L'apropiació del nom “padà” per a aquesta llengua per part de la Lliga Nord impossibilita als lingüistes de fer-lo servir

Em va venir al cap la idea de proposar un diccionari bolonyès de butxaca que fos en totes dues direccions (del bolonyès a l'italià, però també de l'italià al bolonyès per ajudar els no parlants a tornar a adquirir la competència lingüística

n'era Roberto Serra; com a professor extern, Luigi Lepri; com a ajudants, Amos Lelli i Sandro Sermenghi; i com a convidat d'honor, Fausto Carpani. A pesar de la meua llunyania física, el grup que es va formar m'anomenava en broma "el director". El curs es basava en les explicacions de Serra i Lepri i el programa lúdic de Carpani i altres convidats. Serra preparava exercicis per a cada lliçó, però l'únic element didàctic escrit era la introducció gramatical que jo havia escrit per al diccionari de butxaca de 1999.

Quan, durant unes vacances meves, vaig assistir a una classe, vaig emocionar-me: en el curs hi havia gent gran que parlava perfectament en el dialecte, però volien saber-lo escriure; hi havia molts bolonyesos joves que volien aprendre el dialecte que mai havien parlat i poques vegades escoltat; venien estudiants d'altres ciutats que volien conèixer millor la cultura tradicional de la ciutat que els acollia; no faltava la generació intermèdia, que generalment no es troba en les activitats culturals de temps lliure è està massa ocupada amb la carrera professional i els nens. Hi havia, a més a més, el meu "pare esperantista" i el meu "avi esperantista", Lanfranco Bonora i Romano Bolognesi, que m'havien ensenyat esperanto quan jo tenia setze anys.

Tot aquest públic heterogeni portava ja trobant-se des de feia un cert temps a partir de les nou de la nit per *estudiar plegats!* I això ho feien utilitzant les categories fonètiques de Canepari ("n velar, n apical, vocals llargues i curtes", etc.) i la meua terminologia gramatical ("doble negació, inversió dels elements en interrogacions", etc.): semblava ben bé un miracle.

Vaig entendre que, per mantenir viu aquest miracle, calia dotar-lo d'instruments escaients. Vaig, per tant, intensificar el treball sobre la Gramàtica Bolonyesa, estructurant-la no sobre la base de categories gramaticals, sinó sobre graus de dificultat creixent (com en els llibres de text de llengües estrangeres, i en això em va ajudar molt la meua experiència com a esperantista). Vaig afegir-hi exercicis i textos de lectura, diferents tipus d'apèndixs i observacions i, gràcies a la comprensió de l'editor, fins i tot es van poder pagar il·lustracions escaients. El llibre va aparèixer finalment el 2005 i de seguida va ser adoptat pel curs com a llibre de text.

Vam presentar-lo el setembre. Alhora va aparèixer la novel·la detectivesca *The*

Broker, ambientada a Bolonya i escrita pel famós escriptor nord-americà John Grisham, que va venir a la ciutat per presentar-lo. Tot i això, durant les primeres dues setmanes la Gramàtica Bolonyesa va ser el llibre més venut a les llibreries de Bolonya, per damunt de *The Broker!* Van assistir tantes persones a la presentació que alguns dies després un regidor va presentar una proposta perquè l'ajuntament actués en favor del dialecte com a manera d'integrar nouvinguts i per tranquil·litzar els bolonyesos que la nova era de la globalització no faria desaparèixer completament la seva identitat.

Van entrevistar-me diferents mitjans de comunicació i vaig explicar profusament que als cursos de bolonyès s'hi matriculaven més i més emigrants vinguts de fora d'Europa. Es tracta, evidentment, de persones que ja estan integrades i parlen l'italià, però que tenen interès pel bolonyès i de vegades l'arriben a dominar força bé. Vaig anomenar aquesta evolució dels fets, de la qual estic especialment satisfet, "mundialització inclusiva", aclarint en les entrevistes que el nou interès que es despertava al voltant del bolonyès prové, justament, de la mundialització: en els anys setanta, quan els italians tot just havien aconseguit dominar l'italià massivament i gairebé no hi havia estrangers en el territori italià, se sentia una forta oposició entre "llengua" i "dialecte" i, amb una mentalitat antiquada, es creia que l'italià arribaria a convertir-se en un bé democratitzador per a tots els habitants del país només en la mesura en què desapareguessin els dialectes. Al cap de trenta anys, Itàlia és un país d'immigració massiva des d'altres continents i, per fi, s'ha entès que no solament hi ha l'italià. Finalment, en la gran orquestra de la mundialització hi ha lloc per a tothom, no solament per a la bateria de l'anglès, sinó també per a les trompetes de les llengües oficials, les flautes de les llengües minoritzades i el petit flabiol del bolonyès. I ensenyem el bolonyès per incloure els estrangers en la vida de la ciutat, però també per incloure els bolonyesos en la societat més àmplia.

Aquest missatge va ser entès pel consistori de la ciutat, que gairebé per unanimitat va votar a favor de la proposta, però no el llavors regidor de cultura. Vam formar una delegació per proposar diferents iniciatives per donar més visibilitat al bolonyès a la ciutat, però el regidor va refusar-les totes, considerant-les pròpies de la Lliga Nord. Diametralment a l'inrevés de la idea de mundialització incloent! Tanmateix

vam aconseguir que ens escoltessin altres polítics menys tronats i el lloc web de la ciutat va demanar-nos de crear un espai per al bolonyès, que d'aquesta manera rebia una mena de reconeixement oficial.

Mentrestant, la visibilitat pública del bolonyès va fer-se més i més tecnològica: per exemple, la Gramàtica Bolonyesa incloïa dos discos compactes amb les veus de Luigi Lepri i Roberta Montanari, la qual cosa va permetre que el jove bolonyès Diego Ferioli, esperantista i amant de les llengües, estudiés el bolonyès de manera autodidacta durant els seus períodes d'intercanvi universitari a Noruega i Islàndia. A més, a través de la xarxa, va entrar en contacte amb nosaltres Claudio Mazzanti, productor bolonyès de dibuixos animats en tres dimensions, que va demanar-nos ajuda per produir-ne un de curt en bolonyès. La pel·lícula va convertir-se en dues, que van ser dos DVD que van esdevenir un regal de Nadal de molt d'èxit. Van permetre que molts nens escoltessin el bolonyès i, gràcies als documentals que els acompanyaven, van donar a conèixer les activitats del nostre "einam per a la defensa i valoració del bolonyès". També vam penjar diferents coses a YouTube i el bolonyès es troba també a Facebook i Twitter (vegeu els enllaços al final de l'article).

Segons un model més tradicional, vam organitzar-nos en un grup informal sota el nom de *La Bala dal Bulgnaís* ["la companyia del bolonyès"], que, a més a més d'una colla d'amics, és també un equip per tirar endavant noves iniciatives: Stefano Rovinetti Brazzi va organitzar un curs de tarda de bolonyès a l'institut de batxillerat on és professor de llatí i grec; Gianni Cavriani popularitza cançons tradicionals bolonyeses; Amos Lelli va crear un diccionari de rimes per als poetes en bolonyès; Roberto Serra, amb el suport de la seva dona txeca, parla en bolonyès al seus bessons nounats i arplega contes populars i cançons de bressol per publicar i proposar a d'altres pares (ell mateix va traduir al bolonyès *El Petit Príncep*, *Al Pränzip Fangén*, i el llegirà als bessonets quan es facin més grans); Luigi Lepri i jo vam publicar un extens Diccionari Bolonyès (novament, en les dues direccions), que es va convertir en una eina més per als cursos, i, juntament amb Amos Lelli, vam compilar un recull de proverbis amb el mateix objectiu; finalment, l'editor Antonio Bagnoli amplia la seva activitat a altres parts de la regió i esdevé de mica en mica "l'editor dels dialectes emiliano-romanyols", i ens

agradaria produir amb ell còmics i algunes traduccions de novel·les escrites en italià per autors bolonyesos.¹

Mentre catedràtics encantats constaten que “els dialectes desapareixen” i regidors que repapiegen sentencien que “els dialectes és cosa de la Lliga Nord”, continuem les nostres activitats sobre el terreny perquè el bolonyès es conservi sota la divisa de l’obertura, la inclusió i la tolerància.

BIBLIOGRAFIA

Canepari, Luciano; Vitali, Daniele (1995). “Pronuncia e grafia del bolognese”. *Rivista Italiana di Dialettologia* (XIX), p. 119–164. [Més informació: <www.bulgnais.com/fonetica.html>]

Hull, Geoffrey (1982). *The Linguistic Unity of Northern Italy and Rhaetia*. Tesi doctoral, Sydney. [Més informació: <www.alpdn.org/alp/index.php>]

Lepri, Luigi; Vitali, Daniele (2007). *Dizionario Bolognese-Italiano Italiano-Bolognese – Dizioneri Bulgnais-Itagliàn Itagliàn-Bulgnais*. Pendragon, Bolonya (2a edició, 2009 amb el diccionari de rimes d’Amos Lelli). [Més informació: <www.bulgnais.com/dizionario.html>]

Lelli, Amos; Lepri, Luigi; Vitali, Daniele (2010). *I proverbi di Bologna e dintorni. Pruvèrbi Bulgnis, con appendice “inversa”*. Pendragon, Bolonya. [Més informació: <www.bulgnais.com/libri.html#Pruvèrbi>]

Mainoldi, Pietro (1950). *Manuale dell’odierno dialetto bolognese. Suoni e segni, Grammatica – Vocabolario*. Mareggiani, Bolonya. (reimpressió: A. Forni, 2000) [Més informació: <www.bulgnais.com/pietromainoldi.html>]

— (1967). *Vocabolario del dialetto bolognese*. (reimpressió: A. Forni, 1996)

Salvi, Sergio (1999). *La lingua padana e i suoi dialetti*. Libera Compagnia Padana, Novara. [Edició en línia: <www.laliberacompania.org/_files/SALVI-La_lingua_padana.pdf>]

Vitali, Daniele (2004–2005). “La rivo-luzione di velluto dell’ortografia bolognese: da tre a uno”. *Ianua, Rivista Philologica Romanica*, 5, p. 107–122. [Edició en línia: <www.romaniaminor.net/ianua/Ianua05/ianua05_08.pdf>]

— (2005). *Dscârret in bulgnais? Manuale e grammatica del dialetto bolognese*. Airplane, Bolonya. (Amb dos discos compactes; 2a edició, 2009) [Més informació: <www.bulgnais.com/manuale.html>]

— (2008). “Per un’analisi diacronica del bolognese. Storia di un dialetto al centro dell’Emilia-Romagna”, *Ianua, Rivista Philologica Romanica*, 5, p. 19–44. [Edició en línia: <www.romaniaminor.net/ianua/Ianua08/02.pdf>, o bé amb el gràfic original de l’autor: <www.bulgnais.com/fonetica-storica-bol.pdf>]

— ; Lepri, Luigi (1999). *Dizionario italiano bolognese, bolognese italiano*. Vallardi, Milà. (2a edició, 2000) [Més informació: <www.bulgnais.com/vocbul.html#Lîvra-Vitèli>] □

Després de constatar que els catedràtics habitualment no saben de què parlen i només publiquen refregits d’antics prejudicis o constatacions lingüístiques banals, vam decidir de recopilar com més material autèntic millor

ENLLAÇOS D’INTERNET

Al Sit Bulgnais: <www.bulgnais.com>

Lloc web municipal: <accursio.comune.bologna.it/bulgnais>

Estudis sobre dialectes de l’Emília-Romanya: <www.bulgnais.com/dialettologia.html>

Curs de bolonyès, informació televisiva: <www.youtube.com/watch?v=ToIVyfeR564&feature=related>

Diccionari Bolonyès, informació televisiva: <www.youtube.com/watch?v=Gjp3EUyILSU>

Entrevista amb un poeta de la Romanya, informació televisiva: <www.youtube.com/watch?v=YXUJQhMB2I4>

Presentació del Diccionari Bolonyès, Roberto Serra: <www.youtube.com/watch?v=t61wmjPa6ck&feature=related>

Presentació del Diccionari Bolonyès, Luigi Lepri: <www.youtube.com/watch?v=aNdvd_XLCCA&feature=related>

Presentació del Diccionari Bolonyès, Daniele Vitali: <www.youtube.com/watch?v=jccDuWeIL7Q>

Presentació del Diccionari Bolonyès, Amos Lelli: <www.youtube.com/watch?v=iKzCuOy1L4k&feature=related>

Gent gran parla en bolonyès, Giannetto Muzzi: <www.youtube.com/watch?v=ts_ApZykr9Y&feature=related>

Gent gran parla en bolonyès, Adriana Forcellini: <www.youtube.com/watch?v=QRSh50t9MrM&feature=related>

Els primers dibuixos animats en bolonyès: <www.youtube.com/watch?v=8uGAWp9X7Os&feature=related>

Facebook: <www.facebook.com/pages/Al-Cours-ed-Bulgnais-Il-Corso-di-Bolognese/111352735570471>

Twitter: <twitter.com/AlSitBulgnais>

¹ Amb posterioritat a la publicació de l’article original, va aparèixer *Šgunbéi, I segrèt dla Zitè* [“Šgunbéi, els secrets de la Ciutat”] de Lorian Macchiavelli (Bolonya, Pendragon, 2011).